

Proposta didáctica para secundaria

Campaña Mundial por la

EDUCACIÓN

www.cme-espana.org

“Superemos a exclusión, calidade na educación”

Co lema “**Superemos a exclusión, calidade na educación. Pon a túa peza, todas contan**” a Semana de Acción Mundial pola Educación (SAME) en 2008 ponse en marcha co obxectivo de denunciar a exclusión que viven millóns de nenos, nenas e adultos por diferentes motivos: pola súa discapacidade, por enfermidade, polo xénero, polos conflitos bélicos, porque perderon aos seus pais ou simplemente porque son pobres. Un fatídico círculo, o da pobreza, que pode e debe romperse a través da ferramenta máis potente: **a escolarización**.

“Unha liña divisoria separa ao mundo de forma transversal. Esta desigualdade e esta inxustiza son as consecuencias dunha estrutura excluínate que impera en todo o planeta. Non é unha cuestión de ter máis ou ter menos dentro dunha mesma sociedade, senón que é cuestión de ter un lugar na sociedade ou estar excluído dela. En realidade a loita contra a pobreza debe concibirse como a loita contra a exclusión e a favor da inclusión”

Extraído de “O rol da educación para o desenvolvemento na loita contra a pobreza”
Development Education Exchange in Europe Project (Palermo 2003)

No século XXI, en plena sociedade do coñecemento, a educación marca a diferenza entre as persoas que poden aproveitarse das novas tendencias e as que quedan inmediatamente marxinadas.

E a pesar de ser un dereito fundamental, a educación universal é hoxe só unha promesa que debería converterse en realidade no 2015, según se comprometeron 185 gobernos do mundo, no cumio de Dakar (2000). Aínda que, se segue a tendencia actual, non se logrará para a data acordada.

¡PON A TÚA PEZA, TODAS CONTAN!

A Semana de Acción Mundial pola Educación quere potenciar nos alumnos e alumnas o compromiso activo e o sentido de responsabilidade fronte a situacións inxustas coa intención de comprender que todo o mundo pode facer algo para transformar esta realidade.

A través da educación débense explicar non só as consecuencias da inxustiza – pobreza, cambio climático, racismo... – senón, especialmente as causas, estreitamente relacionadas entre si. En España, moitos docentes, conscientes da realidade do mundo actual e do papel que nel xoga a escola, veñen traballando nas súas aulas co obxectivo, máis ou menos explícito, planificado ou estruturado, de conseguir educar nunha visión de interdependencia global, de tratar de resolver os seus efectos e aportar claves para construír un mundo máis xusto e equitativo.

No marco da LOE, quixéramos aproveitar a oportunidade que nos brinda a implantación da competencia cidadán para desenvolver capacidades que permitan as persoas vivir en sociedades cada vez máis plurais. Esta competencia supón a formación de persoas con autoestima, dignidade, liberdade e responsabilidade. Ademais, contribúe de maneira moi significativa a cohesión social, a través de potenciar valores como a tolerancia e o respecto.

Para logralo, é necesario contemplar a escola como un “laboratorio de vida democrática”, que potencie a conciencia crítica, o respecto aos dereitos humanos e a participación activa na súa sociedade. En definitiva, unha escola que constrúa unha cidadanía global, compatible coa identidade local, onde todos e todas poidamos ter o noso lugar.

(As docentes e os docentes que queiran ampliar máis os contidos do tema poden facelo en www.cme-espana.org).

Consideracións xerais

- As actividades propostas están pensadas para cada ciclo de educación secundaria, pero poden ser adaptadas para utilizalas co alumnado doutros niveis.
- Nos bloques de contido propónse máis dunha actividade para que o profesorado poida elixir a máis adecuada en función da idade, características do grupo, etc.
- O termo “profesor/profesora” empregámolo para referirnos a educadores/educadoras, facilitadores/facilitadoras, tanto do ámbito formal como do non formal.

Obxectivo Xeral da Semana de Acción Mundial pola Educación

Sensibilizar ás e aos decisores políticos e a opinión pública sobre a importancia da educación e actuar de maneira urxente para que o acceso a unha educación de calidade universal sexa unha realidade en 2015.

Obxectivos da proposta didáctica

- Valorar a educación como un dereito universal e fundamental recollido na Declaración Universal dos Dereitos Humanos e na Convención sobre os dereitos do Neno.
- Comprender a importancia da educación básica como un elemento clave para romper o círculo da pobreza.
- Coñecer as causas que impiden o acceso a unha educación básica de calidade a millóns de nenos e nenas e as consecuencias que isto supón.
- Asumir, como cidadáns e cidadás activas, a propia responsabilidade fronte as situacións inxustas e comprender que podemos facer algo para cambialas ou para transformar esta realidade.

Obxectivo xeral para Educación Secundaria

Recoñecer a importancia do dereito a educación no desenvolvemento das persoas e as sociedades.

Obxectivos específicos para **primeiro ciclo**

- Coñecer o significado de exclusión.
- Identificar os factores que causan a exclusión a nivel micro.
- Valorar a importancia dos dereitos na vida de todos e todas.

BLOQUE 1: A exclusión na escola

Actividade 1: As dúas escolas

Propónse ao alumnado que elabore en grupos un relato que describa o seu centro educativo, as infraestruturas, a rutina e a calidade de vida dos alumnos e alumnas.

Pídese ao alumnado que lea atentamente o seguinte texto:

Son o único da miña familia que vai a escola.
Teño 11 anos e a miña familia é moi numerosa. De todos os meus irmáns e irmás, eu son o único que vou a escola. O resto non vai nunca, teñen que traballar picando pedra. Cando vou ao colexio, que é un barracón con pupitres moi vellos, teño que andar máis de 2 horas. Na escola aprendo moito e pásoo moi ben, porque estamos todos xuntos, pequenos e maiores. As veces, o mestre non ven porque se pon enfermo. Algúns din que é porque lle pagan moi pouco.

Tras a redacción do texto e a lectura proposta, o alumnado, dividido en grupos, elaborará un listado coas ideas principais de cada un dos textos.

Posteriormente, poñeranse en común as ideas de cada grupo. Para iso elixirase un representante por cada grupo que apuntará no encerado as diferentes ideas en dúas columnas.

- As listas que elaborou cada grupo son moi parecidas ou moi diferentes?
- Cales son as principais diferenzas que observades entre as dúas realidades?
- Onde credes que está a causa desta situación?
- Como credes que esta situación afecta a cada protagonista?
- Que solucións propoñedes para que a situación cambie?

Actividade 2: Situacións de exclusión

A exclusión pódese analizar de forma global e encontramos exemplos de rexións enteiras do mundo que quedan excluídas polas desigualdades económicas, educativas e de acceso a saúde. E tamén, se pode analizar o entorno máis próximo e encontraremos persoas concretas excluídas, por ser diferentes, por pertencer a un grupo determinado ou pensar de certa maneira.

Pedirase ao alumnado que elabore unha lista con series e/ou películas sobre a vida nos institutos e que describan brevemente as personaxes protagonistas.

- Que tipo de características comúns teñen esas personaxes?
- Que personaxes quedan excluídos do grupo de protagonistas?
- Que persoas poden sentirse representadas por estas personaxes?
- Que persoas quedan sen representación?
- Busca exemplos concretos. Pode servirche de axuda este enlace:
<http://www.youtube.com/watch?v=VnPAYFmeXbI&feature=related>

A través dun debate argumentado, poñeranse en común as respostas e elaborárase unha lista conxunta das principais características das persoas protagonistas e das excluídas.

- Por que se producen estas situacións de exclusión?
- Teñen algún parecido coa vosa realidade?
- Fuches protagonista de algún tipo de exclusión? Como te sentiches?
- Cales son as consecuencias que pode ter a exclusión nos adolescentes?
- Que posibles solucións proporías para eliminar as situacións de exclusión nos centros escolares?

BLOQUE 2: Coñecer a exclusión

Actividade 1: Sinte e vive a exclusión

O grupo ponse de pé e colócase en círculo. O educador ou educadora non di de que trata a actividade, simplemente dilles que teñen que pechar os ollos e que xa lles avisará cando poidan abrílos.

A cada alumno e alumna colócaselle na fronte un adhesivo dunha cor ou forma determinada, de modo que haxa tres ou catro tipos de adhesivos (depende da extensión do grupo). A catro ou cinco alumnos ou alumnas póñenselle adhesivos diferentes.

Antes de que o alumnado abra os ollos, o profesor ou profesora explicarlles que deberán xuntarse por grupos, sen especificar nada máis, e sen poder falar pero podendo axudarse entre eles a través da comunicación non verbal.

Unha vez que se agruparon o profesor ou profesora dará unha última oportunidade para que, se queren, cambien o criterio de agrupacións que elixiron.

Acabada a dinámica, abrir un debate co posible seguinte guión:

- Que criterio elixiron para formar os grupos?
- Por que elixiron ese criterio?

- Como se sentiron os alumnos que non encontraron un grupo?
- E os que si?
- As persoas que non buscaron grupo, buscaron outra solución? por que?
- As persoas que tiñan grupo, axudaron a incluír ás persoas sen grupo? por que?
- Podes identificar situacións parecidas no teu entorno? Por que se producen?

Actividade 2: Un posible caso real

Lese o seguinte texto:

Por que a min? O caso de Xosé Anxo.

“Cheguei ao colexio, eran as oito da mañá. Como todos os días, ao entrar en clase, Antonio colleume a mochila, abríuna, sacou os libros e tírounos polo chan. Toda a clase ría e só o meu grupo de amigos (tres que teño) quedaba perplexo polo que sempre me ocorría. Non se atrevían a axudarme, un día intentárono e saqueáronlles as súas mochilas. Despois desto, o meu papel era sempre o de recoller os libros e calar. Este día foi distinto, xa non podía máis, non sabía que puideran chegar a este extremo. Como de costume abriron a miña mochila, pero esta vez os meus libros acabaron no bater; despois comezaron a pegarme, ata o punto de que tiveron que ir ao hospital cheo de mouratóns. Nesas momentos pola miña mente só pasaba unha pregunta: por que a mín?”

Xosé Anxo (10 anos)

- Intenta poñerte no lugar de Xosé Anxo e explica que sentirías se che pasa algo parecido.
- Cres que a reacción de Xosé Anxo é adecuada ou debería reaccionar doutra maneira? Que podería facer para resolver a súa situación?
- Explica cales son os “motivos” que poden ter algunhas persoas para excluír a outras.
- Elabora en grupo un decálogo de boa convivencia no centro escolar para evitar situacións de exclusión.

BLOQUE 3: Buscando solucións

Actividade 1: Campaña de sensibilización

Pedirase ao alumnado que deseñe unha campaña de sensibilización sobre a exclusión que se exporá no seu centro escolar e onde cada clase elaborará un lema.

Divididos en grupos, cada un escollerá o formato (vídeo, cartel, canción,...) máis axeitado para difundir o lema.

Como peche da elaboración da campaña, realizarase unha xornada onde se mostren os traballos e construírse colectivamente unha obra plástica que reflecta os diversos lemas da campaña (dita obra poderase utilizar como peza dun quebra cabezas se se decide participar no acto central da SAME (Semana de Acción Mundial pola Educación).

Actividade 2: Pon a túa peza! Todas contan

Ver última páxina.

Obxectivos específicos para **segundo ciclo**

- Afondar sobre o significado de exclusión.
- Identificar os factores que causan a exclusión a nivel macro.
- Valorar a importancia dos dereitos na vida de todos e todas.

BLOQUE 1: A exclusión no teu entorno

Actividade 1: Quen queda excluído?

Proporase ao alumnado que elabore unha lista con perfís de persoas ou colectivos que quedan excluído en...

- O teu centro escolar.
- A biblioteca do barrio.
- O centro cívico do teu barrio.
- A formación dos gobernos autonómicos e do Estado.
- Os cargos directivos das empresas.
- A discoteca onde vas bailar.
- A publicidade.

A cada resposta, contestar:

- Causa da exclusión
- Resultado da exclusión

Por exemplo: persoa excluída do centro escolar, unha persoa pobre.

- Causa: a pobreza
- Resultado: non ter educación

Nalgúns casos os gobernos e a sociedade deben solucionar a causa que provocou a exclusión. Por exemplo, a pobreza. Busca outros exemplos e argúmentaos.

Noutros casos somos as persoas as que debemos modificar actitudes que eviten a exclusión. Por exemplo: discriminar pola distinta cor de pel. Busca outros exemplos e argúmentaos.

© F. López del Prado/Ayuda en Acción

Actividade 2: En primeira persoa

Pedirase ao alumnado que responda as seguintes preguntas:

- Nalgunha ocasión sentícheste vítima da exclusión? Cando? Onde? Por que?
- Que se che negou por esa exclusión? A que non tiveches acceso por esa discriminación?
- Cales foron os teus sentimentos nesa ocasión?
- Podes sinalar exemplos de exclusión no teu Centro? Como te sentiches ao presenciar esas situacións? Intervíñeches nelas?

Poranse en común as respostas obtidas e, entre todos e todas, extraeranse conclusións.

BLOQUE 2: A exclusión no mundo

Actividade 1: Exclusión na educación

A escolarización no mundo

Porcentaxe de menores que van ao colexio

Nenos

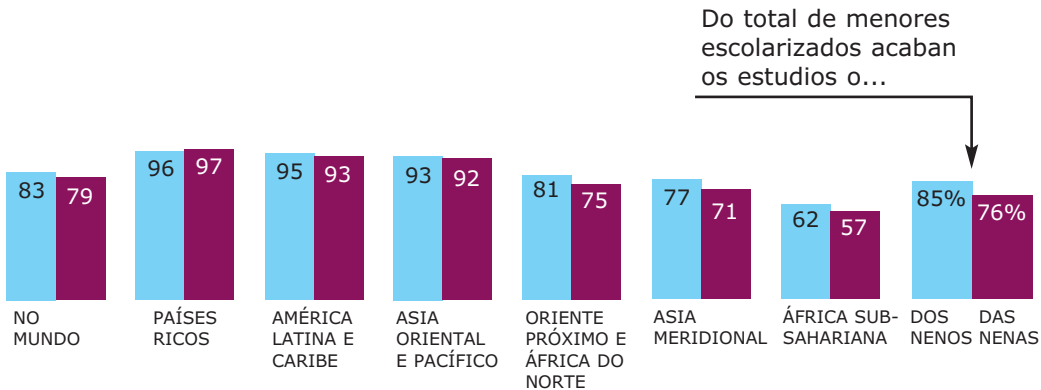
Nenas

121

Millóns de menores sen escolarizar

60.000

Millóns de euros en recursos adicionais son necesarios para chegar a educación universal

Fonte: http://www.stecyl.es/informes/UNICEF_121_millones_sin_escuela.htm

© Pablo García/Ayuda en Acción

Observa a información gráfica e contesta:

1. Cantos nenos e nenas aínda non están escolarizados no mundo?
2. En que zona do mundo teñen o índice de escolarización máis baixo?
3. Que diferenza observas entre as porcentaxes dos diferentes países?
4. Observando os datos, que poboación está máis excluída? cales cres que poden ser as causas?
5. Según a fonte, 60.000 millóns de euros serían dabondo para conseguir a educación mundial universal. Cres que é posible obter estes recursos? de que maneira?

Actividade 2: Mapas da exclusión

A exclusión pode ser debida a moitos factores, como por exemplo: escolarización, acceso a auga, VIH,...

O alumnado buscará outros factores que inflúen na exclusión dos nenos e nenas. Distribuídos por grupos, escollerán un e elaborarán diferentes mapas da exclusión no mundo.

Poderán encontrar información en:

-- Estado Mundial de la Infancia 2006: Excluídos e invisibles. UNICEF
http://www.unicef.org/spanish/sowc06/pdfs/sowc06_fullreport_sp.pdf

-- Informe Educación para Todos 2007: Bases sólidas. Atención y educación de la primera Infancia. UNESCO.
<http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001505/150518S.pdf>

-- Informe Educación para Todos 2008: Educación para Todos en 2015. ¿Alcanzaremos la meta?. UNESCO.
<http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001548/154820s.pdf>

-- Informe sobre Desarrollo Humano 2007-2008.PNU
<http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2007-2008/chapters/spanish/>

-- Worldmapper
<http://www.worldmapper.org>

BLOQUE 3: Buscando solucións

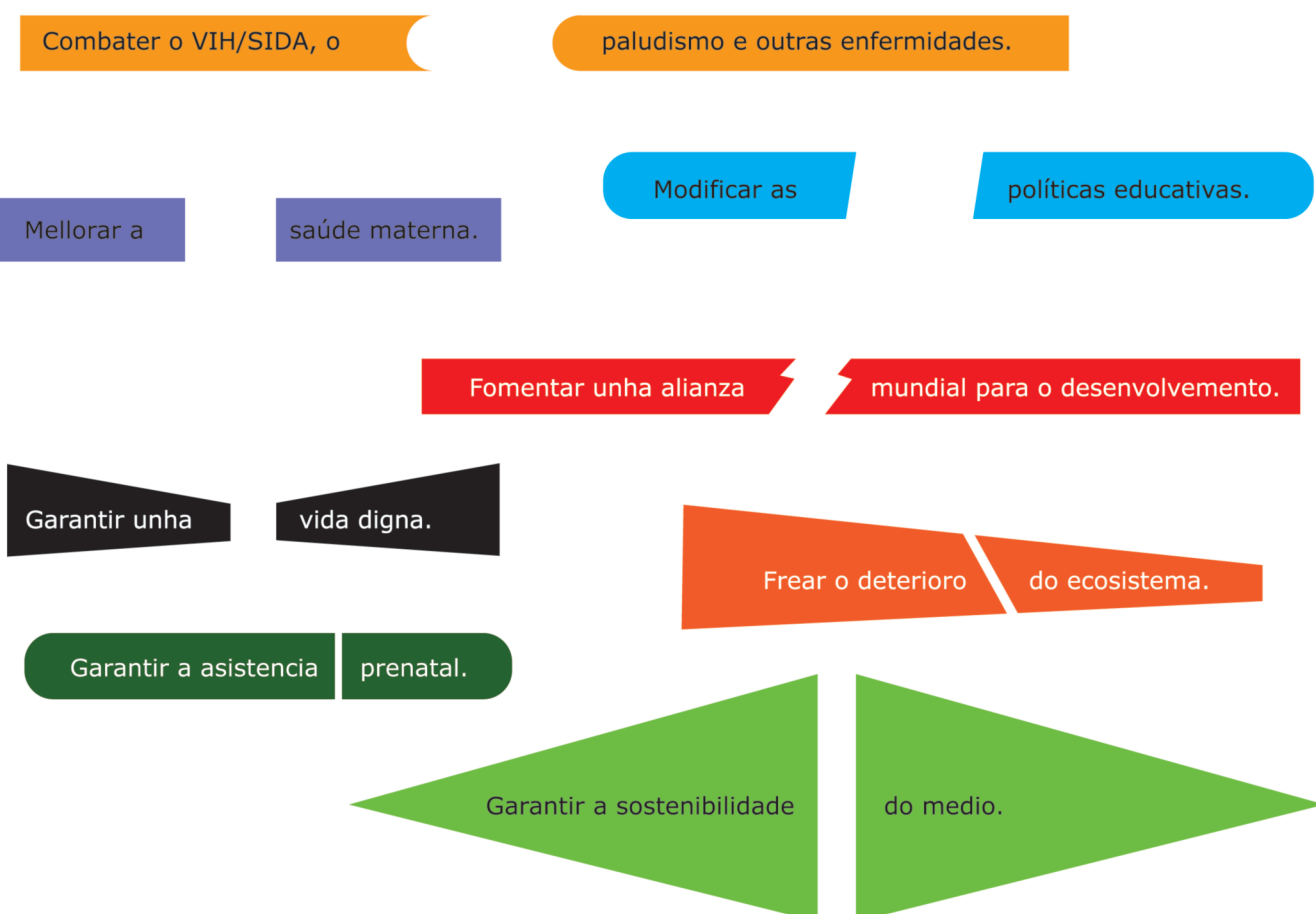
Actividade 1: Construindo pontes

Propónse ao alumnado que elabore na aula un espazo que simule un río (empregando papel ou outros materiais).

Nunha das beiras estarán as persoas excluídas, separadas según a súa causa de exclusión: en situación de pobreza, nenos e nenas sen escolarizar, nenas/mulleres, nenos e nenas con enfermidades graves, nais con problemas serios no embarazo, persoas afectadas polo VIH/SIDA, o paludismo, as persoas sen vivendas dignas e sen auga potable, as poboacións sen desenvolvemento. E na oposta, as incluídas.

Para resolver que as persoas excluídas poidan pasar á outra beira, o alumnado terá que buscar solucións para cada grupo. Para iso deberán construír pontes unindo as pezas que anuncian posibles solucións. (Dúas pezas por solución).

Previamente o profesor ou profesora xa repartiu as distintas pezas que conteñen as solucións seguintes:

Erradicar a pobreza

extrema e a fame.

Reducir a

mortalidade infantil.

Aumentar o presuposto

en saúde.

Deseñar políticas de desenvolvemento

que prioricen os servizos e bens básicos.

Acadar a educación

primaria universal.

Acadar unha boa nutrición e

a prevención de enfermidades.

Promover a igualdade de xénero

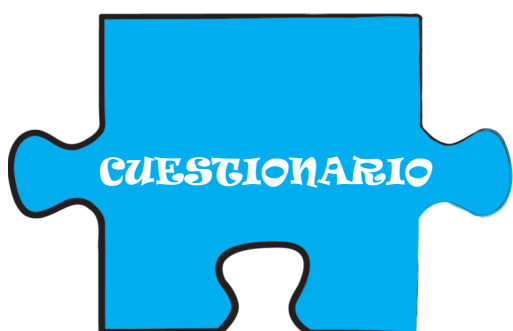
e o empoderamento da muller.

O alumnado deberá atopar a peza complementaria para armar as solucións para superar cada caso de exclusión.

O alumnado, coa axuda do profesor ou profesora, identificará entre as posibilidades suxeridas nas pontes, os 8 obxectivos do Milenio e reflexionarase sobre estes e as súas posibilidades de cumprimento.

Actividade 2: Pon a túa peza! Todas cuentan

(Ver última páxina)

Cuestionario de avaliación da proposta didáctica da Semana de Acción Mundial pola Educación 2008 (SAME)

NOME DO CENTRO

NIVEIS DE PARTICIPACIÓN

- ☐ 1º CICLO ESO
☐ 2º CICLO ESO
☐ MÓDULOS FORMATIVOS
☐ BACHERELATO

CANTOS GRUPOS / CLASES PARTICIPARON _____

NOME DOS DOCENTES IMPLICADOS _____

EN QUE ASIGNATURAS OU ESPAZO ESCOLAR TRABALLÁCHEDES?

PARTICIPÁCHEDES CON ANTERIORIDADE NA SAME? SI / NON POR QUE?

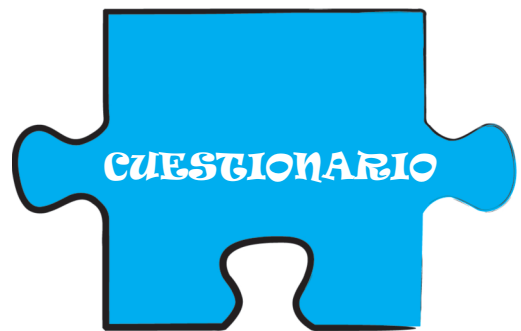
SINALA DE 1 (NIVEL MÍNIMO) AO 5 (NIVEL MÁXIMO) O GRAO DE ADECUACIÓN DOS CONTIDOS
DE CADA BLOQUE AO NIVEL ESCOLAR

SINALA DO 1 (NIVEL MÍNIMO) AO 5 (NIVEL MÁXIMO) O GRAO DE ADECUACIÓN DA
METODOLOXÍA DE CADA ACTIVIDADE

Educación Secundaria

Primeiro Ciclo:

Bloque 1: A exclusión na escola	1	2	3	4	5
– Act. 1: As dúas escolas	1	2	3	4	5
– Act. 2: Situacións de exclusión	1	2	3	4	5
 Bloque 2: Coñecer aa exclusión	1	2	3	4	5
– Act. 1: Sinte e vive a exclusión	1	2	3	4	5
– Act. 2: Un posible caso real	1	2	3	4	5
 Bloque 3: Buscando solucións	1	2	3	4	5
– Act. 1: Campaña de sensibilización	1	2	3	4	5
– Act. 2: Pon a túa peza! Todas contan	1	2	3	4	5

Segundo Ciclo

Bloque 1: A exclusión no teu entorno

– Act. 1: Quen queda excluído?

– Act. 2: En primeira persoa

1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5

Bloque 2: A exclusión no mundo

– Act. 1: Exclusión na educación

– Act. 2: Mapas da exclusión

1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5

Bloque 3: Buscando solucións

– Act. 1: Construindo pontes

– Act. 2: Pon a túa peza todas contan!

1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5

IDES SEGUIR TRABALLANDO NA SAME? SI / NON, POR QUE?

OBSERVACIÓNS, COMENTARIOS E PROPOSTAS DE MELLORA

Podes enviar este cuestionario por fax ao nº 93.412.40.36. Tamén podes descargalo en http://www.cme-espana.org/resources_SAME2008.htm e envíalo por correo electrónico a same@cme-espana.org

Actividade para todos os niveis **POÑ A TÚA PEZA!, TODAS CONTAN**

Obxectivos:

- Recapitular o traballado entorno a educación e a exclusión.
- Participar na actividade de mobilización.

Durante a **Semana de Acción Mundial pola Educación (SAME)** millóns de persoas en todo o mundo mobilizaranse para lograr que o acceso a unha educación de calidade para todos e todas sexa unha realidade e o medio para que ningunha persoa quede excluída.

Imos a unirmos a elas poñendo a nosa peza nun gran quebracabezas. Con este quebracabezas queremos representar varias cousas:

- Os "ingredientes" que ten que ter unha boa educación que permita a inclusión de todas aquelas persoas que non poden exercer o seu dereito a educación.
- A implicación que todas as persoas deben ter para que a educación universal sexa unha realidade canto antes.
- Por iso o quebracabezas non ten bordes. Sempre se poden seguir unindo "pezas" para lograr unha boa educación que supere a exclusión.
- Os quebracabezas que se fagan por centro ou aula uniranse a outros que se fagan noutros centros de distintos lugares de España.

COMO FACER O QUEBRACABEZAS?

Esta actividade pretende ser unha reflexión e recapitulación de todo o que o alumnado traballou ao longo da proposta didáctica.

Na contraportada deste material tedes un modelo de peza de quebracabezas. Unha vez que se traballaron as actividades propostas para cada ciclo, cada alumno e cada alumna escribirá nunha peza algún dos seguintes aspectos:

- O "ingrediente" que lle parece máis importante para que haxa unha boa educación.
- Que pode facer para facilitar a inclusión de algunhas persoas.
- Lembrarlle a algún ou algunha representante política os compromisos que adquiriu o Goberno español ao asinar a Declaración de Educación para Universal en Dakar (Senegal).

O profesorado proporá estes ou outros aspectos ao alumnado dependendo da súa idade ou curso, para adaptarse ao nivel de reflexión e profundización que poidan lograr sobre o tema. Ademais de escribir o texto, poden decorar a peza.

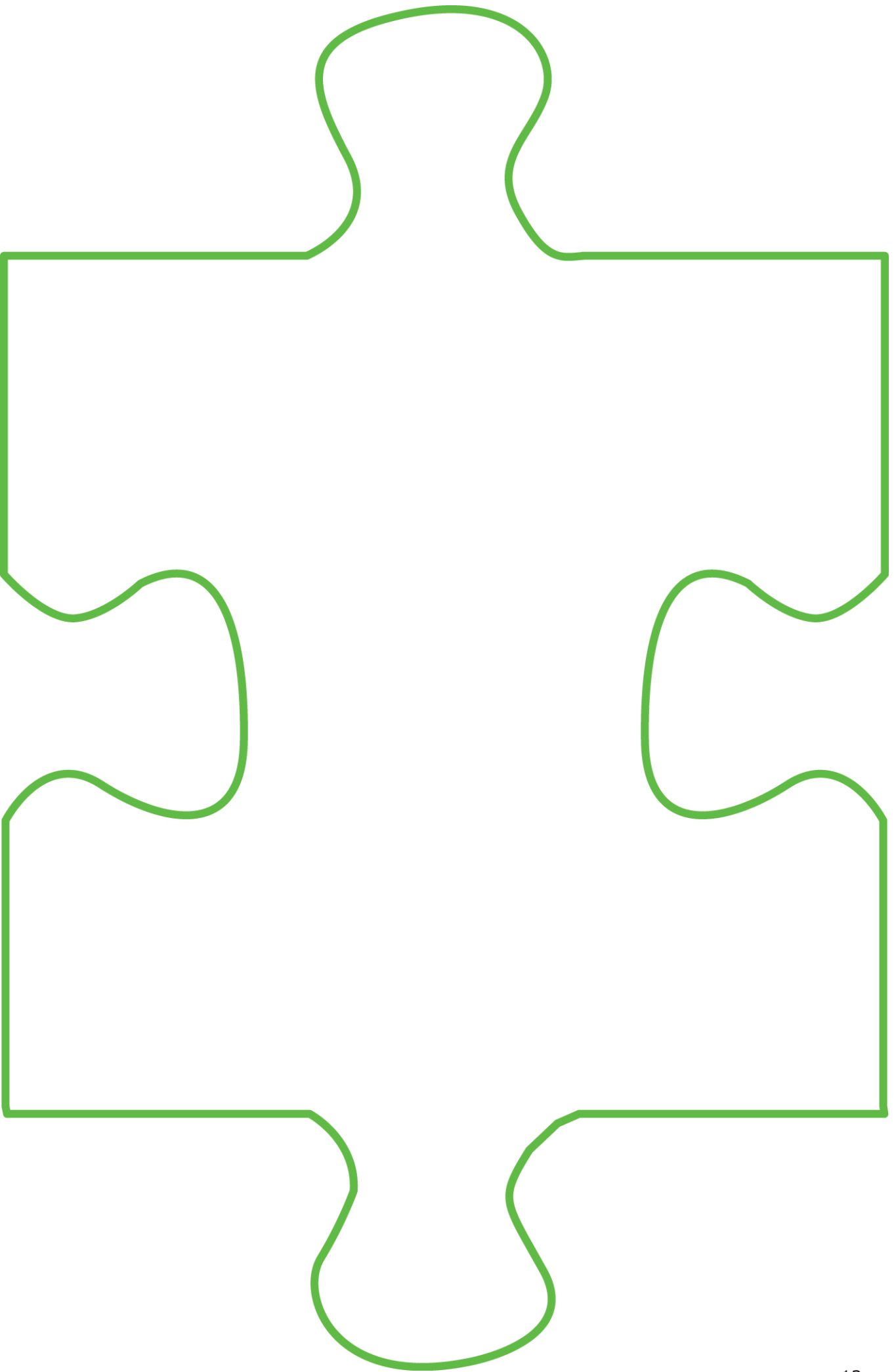
No centro educativo pódense facer distintas actividades entorno ao quebracabezas:

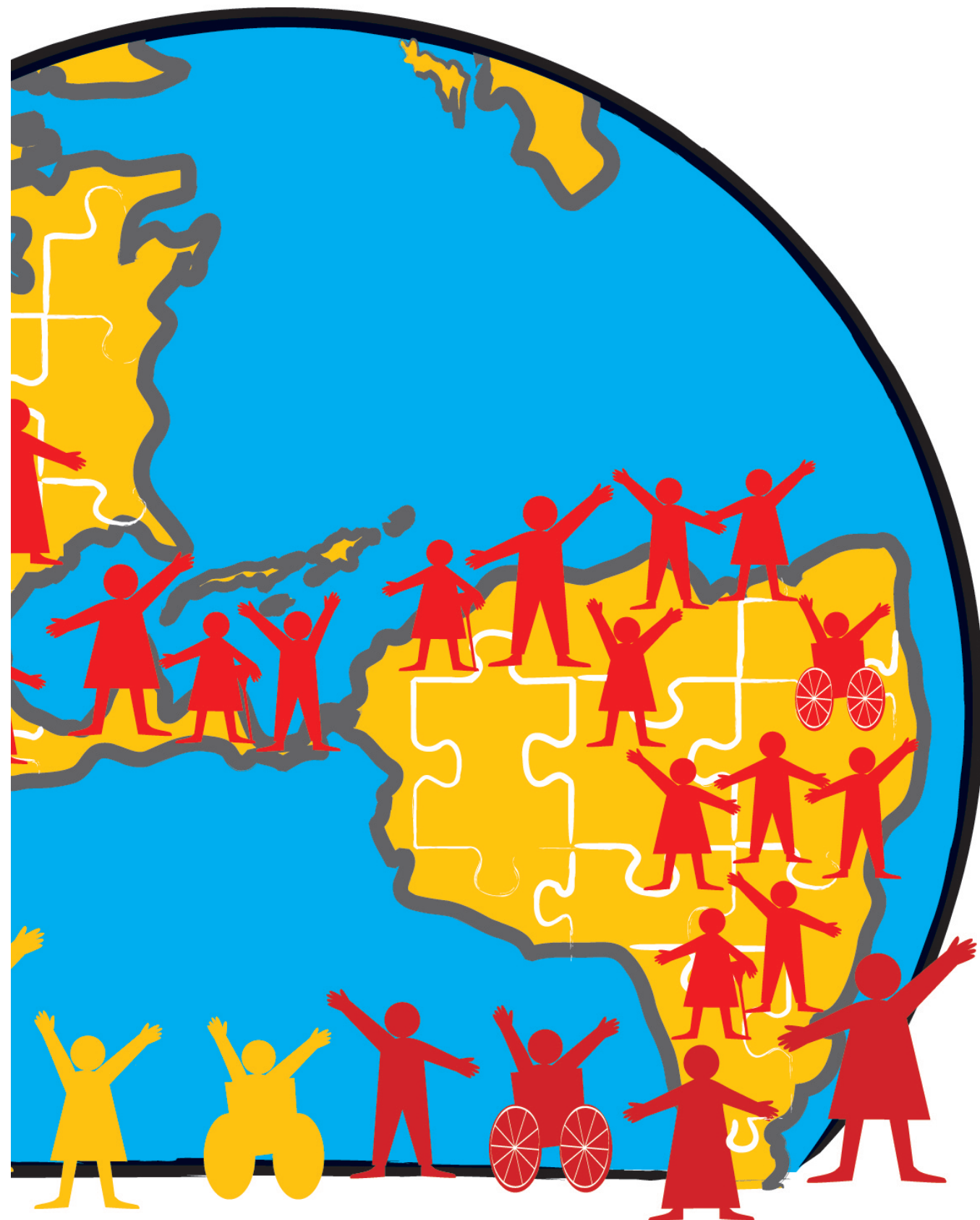
- Facer un quebracabezas por clase ou curso, e comentar o contido de cada peza.
- Facer no patio ou algún lugar común un quebracabezas composto de algunhas das distintas pezas elaboradas nas clases.

QUE FACEMOS CO QUEBRACABEZAS?

Enviade fotografías dos quebracabezas que fagades a same@cme-espana.org. Estas fotografías empregarémolas nos distintos actos que se realicen en toda España, nos que faremos chegar as peticións aos representantes do goberno español para lembrarlles os seus compromisos. Desta forma, unirémonos a mobilización mundial que se fará durante a Semana de Acción Mundial pola Educación.

(As fotografías enviadas empregaranse nos materiais e na web da Campaña Mundial pola Educación en España.)

Organizacións que forman a Coalición Española da CME:

Colaboran:

Organizacións que participan na SAME a nivel estatal:

